

М. П. Костюк

Луцький державний технічний університет

ВОЛИНСЬКІ НІМЦІ В НІМЕЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Осуществлен краткий анализ важнейших немецкоязычных публикаций первой половины ХХ в., которые отображают жизнь немецкой национальной общины на Волыне в межвоенный период и в годы Второй мировой войны.

Історіографія волинських німців на сьогоднішній день є однією із найменш досліджених проблем у загальній історіографії німецького етносу в Україні. Особливо це стосується німецької історіографії, яка з різних причин до останнього часу залишається майже невідомою українським дослідникам. Тому поряд із вивченням історії волинських німців у цілому виникла необхідність приділити достатню увагу й висвітленню історіографії цієї етнорегіональної групи українських німців. Виходячи із актуальності цієї проблеми, у даній статті зроблена спроба стислого аналізу найцікавіших публікацій німецьких авторів про волинських німців, надрукованих у першій половині ХХ ст.

Вирішальним фактором, що вплинув на формування історіографії волинських німців, було те, що масова німецька колонізація на Волині розпочалася лише в другій половині ХІХ ст., тобто значно пізніше, ніж в інших регіонах Російської імперії. Тому це явище і виявилось в цілому майже невисвітленим в історіографії другої половини ХІХ та початку ХХ ст. Повною мірою це стосується й німецької історіографії. Хоча певні відомості про німецькі колонії на Волині можна зустріти в дореволюційних покажчиках місцевостей, які найчастіше публікувались у євангелістсько-лютеранських щорічних календарях¹. Окремі, переважно статистичні матеріали щодо релігійного та шкільного життя в середовищі волинських німців зустрічаються і в деяких інших німецькомовних виданнях цього періоду².

Як відомо, з початком Першої світової війни в Росії досить гостро постало так зване «німецьке питання», стали поширюватись антинімецькі настрої, спрямовані не лише проти Німеччини, але й проти німців усередині імперії. А прийняття російською владою ліквідаційних законів, спрямованих на обмеження та ліквідацію німецького землеволодіння в країні, а згодом і масове примусове виселення німецьких колоністів із західних губерній, до яких потрапили й волинські німці, викликало певну реакцію і в Німеччині. Наслідком її стала поява ряду публікацій, автори яких були стурбовані долею російських німців і засуджували політику російського самодержавства³. І хоча ці роботи стосувались проблеми в цілому, німці Волині не залишилися поза увагою.

Хвиля найбільш активного інтересу німецьких дослідників до історії німецької колонізації на Волині припадає на міжвоєнний період. Очевидно, не буде перебільшенням констатація того факту, що німецька історіографія 20–30-х рр. минулого століття виявилась найоб'ємнішою і залишається такою до сьогодення. Правда, дореволюційному періоду та німцям Східної Волині в ній приділено недостатньо уваги. Головним об'єктом німецьких дослідників стали німці Західної Волині, які за умовами Ризького мирного договору 1921 р. опинилися у складі Польщі. Слід вказати й на загальний недолік досліджень цього періоду: в них майже відсутній (за рідкісним винятком) аналіз соціально-економічного становища волинських колоній. Переважають в основному фольклорно-етнографічні матеріали, проблеми становлення і розвитку лютеранської церкви на Волині, дещо менше висвітлені теми освіти, внутрішнього розвитку німецьких колоній та участі колоністів в економічному та суспільно-політичному житті регіону.

Особливий інтерес серед численних публікацій цього періоду становлять серії книг про німців у Польщі під загальною редакцією В. Каудера. Серії цих видань виходили під одною загальною назвою, але кожна з книг мала конкретне авторство та окрему назву. Так, у серії «*Deutsche Gaue im Osten*» у 1931 р. з'явилась книга А. Карасека та К. Люка «*Die deutschen Siedlungen in Wolhynien. Geschichte, Volkstunde, Lebensfragen*»⁴, а в 1939 р. – колективна праця А. Карасека, В. Куна, К. Люка і Е. Штевнера «*Das Deutschtum in Ostpolen*»⁵. У

1938 р. у серії «Ostdeutsche heimatbucher» був виданий фольклорний ілюстрований збірник А. Карасека-Лангера та Ф. Стриговської «Sagen der Deutschen in Wolhynien und Polesien»⁶. Особливо хотілося б відзначити невелике за обсягом дослідження професора Лейпцігського університету Г.-Ю. Серафіма «Rodungssiedler. Agrarverfassung und Wirtschaftsentwicklung des deutschen Bauertums in Wolhynien»⁷, яке побачило світ у 1938 р. Це фактично одна із небагатьох робіт у німецькій історіографії міжвоєнного періоду, в якій була зроблена спроба стисло наукового аналізу цілого ряду проблем з історії волинських німців: передумов та рушійних сил німецького переселення на Волинь, становища колоністів у роки Першої світової війни, а також соціально-економічного розвитку німецьких селянських господарств Західної Волині у 20–30-х рр. ХХ ст.

З'явився й ряд публікацій із деяких вузьких проблем історії німців на Волині. Наприклад, питанням дореволюційної еміграції волинських німців до Канади була присвячена невелика за обсягом публікація Е. Альтхаузена, що вийшла в 1922 р., та деякі його статті у періодичних виданнях цього ж періоду⁸. Проблеми волинських німців-емігрантів у Латвії висвітлював А. Катерфельд⁹. Становище німецького шкільництва на Волині аналізував рожищенський пастор Р. Генке¹⁰. У ряді робіт розглядалися різні аспекти депортації волинських німців у роки Першої світової війни¹¹. Не обійшли увагою німецькі автори й становища німецьких поселенців у Східній (Радянській) Волині, хоча основні акценти робились переважно на важкому соціально-економічному становищі колоністів, релігійних переслідуваннях та інших утисках з боку органів радянської влади¹².

Що ж стосується окремих історико-етнографічних аспектів історії волинських німців, то їм у цей період було присвячено кілька десятків статей. Найширше німецькими авторами висвітлювались питання етнографії і фольклору волинських німців та їх церковно-релігійного життя. Хоча зустрічались публікації і про розвиток освіти, про правовий статус волинських колоністів, розвиток німецької кооперації на Волині, еміграцію волинських німців, становище німецьких селян як на Волині, так і в місцях нового поселення. Ряд статей мали краєзнавчий характер і були присвячені історії та сучасному становищу окремих німецьких колоній Західної Волині. Побачили

світ і деякі мандрівні та публіцистичні нариси. Опубліковані вони були в таких загальнонімецьких періодичних виданнях, як «Deutsche Post aus dem Osten», «Deutsche Leben in Rusland», «Die evangelische Diaspora», «Schaffen und Schauen, Mitteilungsblatt für Kunst und Bildungspflege in der Woj», у німецькомовних виданнях, призначених спеціально для німецького населення Польщі «Deutsche Blätter in Polen», «Deutsche Monatshefte in Polen», «Deutsche Heimatbote in Polen: Kalendar», «Schlesische Zeitung», а також у регіональних періодичних виданнях волинських німців «Wolhynische Beilage», «Wolhynischer Bote», «Wolhynischer Volkskalendar», які почали видаватися в цей період.

Цінність цих публікацій у тому, що написані вони були на основі «живого» матеріалу, зібраного їх авторами, нерідко професійними дослідниками, безпосередньо в середовищі самих колоністів у ході фольклорно-етнографічних експедицій. Тому окремі з них по праву можна вважати і використовувати як першоджерела. Що ж до А. Кляйндінста Р. Генке і Е. Альтхаузена, то вони були діючими пасторами – особами досить авторитетними як в релігійному, так і в політичному відношенні. Їх публікації в періодичних виданнях відображали найсвіжіші й найактуальніші події не лише релігійного та інших сфер життя окремих колоній, але й проблеми функціонування німецької національної меншини на Волині в цілому. Не випадково, очевидно, польська влада не завжди була задоволена їх активною діяльністю і шукала можливостей усунути їх із займаних посад.

Серед найбільш активних авторів цього періоду слід назвати А. Карасека, у публікаціях якого зустрічаються цікаві матеріали, що стосуються календарної обрядовості, звичаїв та народних вірувань німців Волині та Полісся. Але особливої уваги заслуговують зібрані ним і завдяки цьому збережені фольклорні матеріали. Це великий і унікальний пласт усної народної творчості волинських німців – пісень, переказів, легенд, казок, загадок, прислів'їв і приказок, народного гумору, дитячого фольклору, а також описи релігійних вірувань, календарних свят, весільних обрядів тощо¹³. Заслуговують уваги й публікації В. Куна («батька волинських німців»), особливо його характеристика соціально-економічного становища волинських німців у другій половині 20-х рр. минулого століття та їх мовного середови-

ща, статті про церковні книги, як джерела їх історії, про розвиток німецького шкільництва в Західній Волині до Першої світової війни та ін.¹⁴. Ще один досить помітний дослідник міжвоєнного періоду К. Люк цікавився різними сферами життя волинських німців. Тому серед його публікацій зустрічаємо статті про становище німецької національної меншини на Волині як у правовому відношенні, так і в плані її стосунків з польською владою та місцевими корінними жителями, про стан мови в середовищі колоністів та її діалектні особливості, про німецькі народні пісні та прислів'я на Волині, про народну медицину і навіть прозовий твір «Вигнаний народ»¹⁵. Що ж стосується церковно-релігійного життя волинських німців, то найактивніше аналізував цю тему луцький пастор А. Кляйндінст. Крім того, у його публікаціях висвітлюються й питання статистики, історичного краєзнавства, історії окремих колоній та ін.¹⁶. Що ж до рівненського пастора Е. Альтхаузена, то поряд із темою еміграції волинських німців до Північної Америки, про що ми згадували вище, він також не залишився байдужим і до релігійної тематики. Водночас привертають увагу окремі його замітки щодо самовизначення волинських німців, тогочасного становища німецької молоді на Волині та волинських німців у цілому¹⁷.

Завершуючи огляд міжвоєнних німецьких публікацій, слід зазначити, що зростання їх кількості викликало необхідність у систематизації. Тому-то саме в цей період з'явилися й перші бібліографічні праці з історії волинських німців. Перші дві з них були підготовлені А. Карасеком та А. Кляйндінстом у 1931 р.¹⁸, а третя – професором Г.-Ю. Серафімом у 1937 р.¹⁹ і опубліковані відповідно в періодичних виданнях «Schaffen und Schauen» та «Deutschen Wissenschaftliche Zeitschrift fur Polen». Правда, були вони далеко неповними. Тому більшість публікацій 20–30-х рр. ХХ ст. про волинських німців були включені до німецьких бібліографічних видань значно пізніше.

З початком Другої світової війни інтерес до волинських німців у німецькій історіографії не знизився. Особливою увагою знову ж таки користувалася тема німців Західної Волині, які, згідно із взаємними радянсько-німецькими домовленостями, взимку 1939–1940 рр. були виселені на територію окупованої Німеччиною Польщі, у район так званого Вартегау. Не дивно, що саме цій акції й було присвячено ці-

лий ряд публікацій, переважно в різних періодичних виданнях, які розцінювали її як акт історичної справедливості та турботливої політики нацистської влади про етнічних німців, що проживали на Сході²⁰. У період німецької окупації Волині окремі статті німецьких авторів торкалися й проблем німців Східної Волині²¹.

Зроблений вище стислий огляд німецької історіографії волинських німців першої половини ХХ ст., безумовно, не претендує на вичерпність. Але він яскраво демонструє велику кількість і тематичну різноплановість публікацій німецьких авторів. На жаль, з різних причин, вони майже невідомі в Україні. Тому виникла гостра необхідність подальшого їх виявлення, вивчення, критичного аналізу, перекладу і публікації окремих найцікавіших із них в українських наукових виданнях. А використання їх у сучасній українській історіографії – необхідна умова подальшого об'єктивного вивчення історії німецької національної меншини на Волині.

Примітки

¹Die Gemeinden in Russland, russischem Polen und österrischem Galizien. Jahrbuch der Altevangelischen Taufgesinnten oder Mennonieten-Gemeinden. – 1888. – S. 640–688; Adressen deutscher Kolonien in Russland. Christliche Familienkalender // Halbstadt. – 1906. – № 10. – S. 41–57; 1910. – № 14. – S. 39–49; Die deutschen Kolonien. Deutscher Volkskalender für Stadt und Land auf das Jahr 1912 // Ibid. – 1911. – № 4. – S. 191–228.

²*Althausen E.* Die Lage der deutschen Kolonistenbauern in Rußland. Die Verfolgung der deutschen Kolonisten in Rußland. – Berlin, 1915. – 6 S.; *Eiffe K.* Zwei Millionen Deutsche in Rußland. Rettung oder Untergang. – München, 1915. – 72 S.; *Idem.* Was soll nach dem Kriege aus den zwei Millionen unseren deutschen Brüdern in Rußland werden? Eine Denkschrift. – München, 1915. – 72 S.; *Gaul W.* Das Schicksal der deutschen Bauern in Rußland. Bauernland im Osten. – Berlin, 1915. *Rohle R.* Rußland im Kampf gegen Deutschland und das Deutschtum // Archiv für inneren Kolonisation. – 1916. – № 8. – S. 170–180.

³*Bush S.* Materialien zur Geschichte und Statistik der Kirchen und Schulmessen der Ev.-Luth. Gemeinden in Rußland. – St. Petersburg, 1872. – S. 124–133; Eine Amtsreise durch Wolhynien // St. Petersburger evangelisches Sonntagsblatt. – 1871. – № 49. – S. 386–389; № 50. – S. 397–398; № 51. – S. 405; 1872. – № 2. – S. 12–15; № 3. – S. 20–22; Die Evangelisch-Lutherischen Gemeinden in Rußland.

– I. Band. Der St. Petersburgische und Moskowische Konsistorialbezirk. – St. Petersburg, 1909. – S. 196–227.

⁴*Karasek A.* Die deutschen Siedlungen in Wolhynien. Geschichte, Volkskunde, Lebensfragen. Hg. v. Viktor Kauder / A. Karasek, K. A. Lück. – Leipzig, 1931.

⁵Das Deutschtum in Polen. Ein Bildband. Hg. v. Viktor Kauder. Tiel 5. Das Deutschtum in Ostpolen. Unter Mitwirkung v. Alfred Karasek – Walter Kuhn – Kurt Luck – Ernst Stewner. – Leipzig, 1939.

⁶*Karasek-Langer A.* Sagen der Deutschen in Wolhynien und Polessien / A. Karasek-Langer, F. Strzygowski. – Posen, 1938.

⁷*Seraphim H.-J.* Rodungssiedler. Agrarverfassung und Wirtschaftsentwicklung des deutschen Bauerntums in Wolhynien. – Berlin, 1938.

⁸*Althausen E.* Zersplitterung oder Verbindung? Bilder aus dem Leben der Deutschen in Canada und Wolhynien. – Berlin, 1922; *Idem.* Weiteres von Wolhynien in Nordamerika // Deutsche Post aus dem Osten. – Berlin, 1929. – № 4. – S. 84; *Idem.* Wolhynien in Nordamerika // Wolhynischer Bote. – Lutzk, 1929. – № 8. – S. 58.

⁹*Katterfeld A.* Die deutschen Wolhynier in Lettland // *Ibid.* – F.12. – S. 27; F.5. – S. 34; *Idem.* Vom Daseins Kampf der deutschen-wolhynier Kolonisten in Lettland // Deutsche Post aus dem Osten. – Berlin, 1929. – №3. – S. 64.

¹⁰*Henke R.* Eindrücke vom Besuch unserer Schulen // Wolhynischer Bote. – Lutzk, 1930. – F. 13. – S. 98; *Idem.* Vom deutschen Schulwesen in Wolhynien // Deutsche Heimatbote in Polen. Kalender. – Posen, 1929; *Idem.* Vom deutschen Schulwesen in Polen-Wolhynien // Deutsche Post aus dem Osten. – Berlin, 1928. – № 8. – S. 169–172.

¹¹*Deringer R.* Die Ausweisung der deutschen Kolonisten aus Wolhynien in den Jahren 1915 und 1916 // Deutsches Leben in Rußland. – 1929. – № 7. – S. 66–70; *Kruger A.* Die Flüchtlinge von Wolhynien. Die Leidenswege rußlanddeutscher Siedler 1915–1918. – 1937. – 243 S.; *Schleuning J.* Die Liquidationsgesetze und die Deutschen in Wolhynien // Ostdeutsche Monatshefte. – 1924/25. – № 12. – S. 1226–1230.

¹²*Rink F.* Die deutschen Kolonien in Ukrainisch-Wolhynien // Deutsches Leben in Rußland. – 1923. – № 1. – S. 103 f. Stendar. Meine Flucht aus der Sowjethölle // *Ibid.* – 1932. – № 1. – S. 5 f. Baptisten in Sowjet-Wolhynien verfolgt // Wolhynischer Bote. – Lutzk, 1929. – № 3. – H. 14. – S. 109. Das heutige religiöse Leben der Kolonisten Sowjet-Wolhynien // Deutsche Post aus dem Osten. – Berlin, 1929. – № 4. – H. 4. – S. 89.

¹³*Karasek A.* Sprachinselvölkstum // Deutsche Blätter in Polen. – Posen, 1926. № 3. – S. 569–594; *Idem.* Hochzeitsbräuche und Brautdienersprüche der Deutschen Wolhyniens. Deutsche Blätter in Polen // Posen. – 1928. – № 5. – S. 361–377; *Idem.* Deutsche Kinderverse und –lieder aus Wolhynien und der

Polesie // Deutsche Blätter in Polen. – Posen, 1929. – № 6. – S. 325–330; *Idem.* Volksglauben bei den Deutschen Wolhyniens. Deutsche Blätter in Polen // Posen, 1930. – № 7. – S. 21–39; *Idem.* Deutsche Volkslieder aus Wolhynien // Schaffen und Schauen, Mitteilungsblatt für Kunst und Bildungspflege in der Woj. Schlesien. – Kattowitz, 1931. – № 6–8. – S. 49–57; *Idem.* Deutsche Sagen aus Wolhynien // *Ibid.* – S. 74–81; *Idem.* Deutsch-wolhynische Märchen. Schaffen und Schauen, Mitteilungsblatt für Kunst und Bildungspflege in der Woj. Schlesien. – Kattowitz, 1933/34. – № 7–8. – S. 10–17; *Idem.* Das Sagengut der Deutschen in Polesien // Deutsche Monatshefte in Polen. – 1936/37. – № 3. – S. 26–33 та ін.

¹⁴*Kuhn W.* Ein deutscher Sprachgau in Südostenpolen: Die Deutschen Wolhyniens // Köln Zeitung. – 1929. – V. 11, Nov. – Abendausgang, № 619 b; *Idem.* Deutsche in Ukraine (in Wolhynien) // Deutsche Blätter in Polen. – Posen, 1926. – H. 11–12. – S. 542–555; *Idem.* Die Kirchenbücher als Geschichtsquelle des Wolhyniendeutschtums // Deutsche Monatshefte in Polen. – 1936/37. – № 3. – S. 395–432; *Idem.* Das deutsche Schulwesen Westwolhyniens bis zum Weltkriege // Deutsche Monatshefte in Polen. – 1939/40. – № 6. – S. 351–375.

¹⁵*Lück K.* Veränderte Rechtslage der Deutschen in Wolhynien // Nation und Staat. – 1929. – März. – S. 621; *Idem.* Zur Rechtslage der deutschen Minderheit in Wolhynien: «Vertragsmäßiger Minderheitenschutz» und die Wirklichkeit // Nation und Staat. – 1928. – № 5. – S. 338–342; *Idem.* Zur Lage des Deutschturns in Wolhynien // Deutsche Heimatbote in Polen: Kalender. – 1929. – S. 165; *Idem.* Was ist aus unseren Pächtern geworden? // Wolhynische Bote. – Luzk, 1930. – F. 4. – S. 42; *Idem.* Lebensfragen der deutschen Sprachinseln in Wolhynien // Schaffen und Schauen, Mitteilungsblatt für Kunst und Bildungspflege in der Woj. Schlesien. – Kattowitz, 1931. – № 6–8. – S. 1–6; *Idem.* Die hochdeutsche Sprache in Wolhynien // Deutsche Blätter in Polen. – Posen, 1929. – № 1. – S. 20–25. – Abgedruckt aus: Deutsche Post aus dem Osten. – Berlin, 1929. – № 5. – S. 102–106; *Idem.* Vom deutschen Volkslied: (Bring auch wolhynischen Stoff) // Wolhynischer Bote. – Luzk, 1927. – F. 12. – S. 191; *Idem.* Aus dem Wolhynien Sprichwörtertschatz // Schaffen und Schauen, Mitteilungsblatt für Kunst und Bildungspflege in der Woj. Schlesien. – Kattowitz, 1931. – № 6–8. – S. 68; *Його ж.* Verstoßenes Volk: Eine wolhynische Erzählung // Landwirtschaftlicher Kalender für Polen. – Posen, 1929. – S. 43–45. – Abgedruckt aus: Deutsche Post aus dem Osten. – Berlin, 1929. – № 8. – S. 175–181; № 9. – S. 195–201.

¹⁶*Kleindienst A.* Zehn Jahre seit der Vertreibung, 1915–1925 // Hausfreundliche Volkskal. – Warschau, 1925. – S. 96; *Idem.* Evangelisch-kirchliches Leben in Wolhynien // Evangelischer Volkskalender von 1928. – Posen: Verlag der evangelischen Diakonissenanstalt, 1928. – S. 55; *Idem.* Die Bestrebungen der wolhynien Gemeinden vor 30 Jahren // Wolhynischer Bote. –

Luzk, 1930. – F. 12. – S. 90; *Idem.* Das Deutschtum Wolhynies im Lichte der Zahlen // Wolhynischer Bote. – Luzk, 1930. – F.50. – S. 397.

¹⁷*Althausen E.* Rückblick aus dem Leben der evangelisch-lutheranischen Kirche in Wolhynien // Heimkehr. – Berlin, 1921. – № 22. – S. 240, – № 23. – S. 250; *Його ж.* Zum 25 Jahr. Bestehen der Rownoer evangelischen Gemeinde // Wolhynischer Bote. – Luzk, 1927. – F.30. – S. 234; *Idem.* Mennoniten // Wolhynischer Bote. – Luzk, 1929. – F.37. – S. 290. *Idem.* Die Deutschen in Wolhynien // Schriften zum Selbstbestimmungsrecht der Deutschen. – Berlin, 1919. – № 6; *Idem.* Sturmvögel: (Deutsche Gefahr in Wolhynien) // Deutsche Post aus dem Osten. – Berlin, 1929. – № 1. – S.13; *Idem.* Die Elende, über die Wetter gehen!(Minsker Gemeinde) // Wolhynischer Bote. – Luzk, 1927. – F.4. – S. 26; *Idem.* Deutsche Jugend in Wolhynien // Deutsche Post aus dem Osten. – Berlin, 1928. – № 9. – S. 196.

¹⁸*Karasek A.* Das wichtigste Schriftum über die Jungen deutscher Sprachinseln in Wolhymien // Schaffen und Schauen, Mitteilungsblatt für Kunst und Bildungspflege in der Woj. Schlesien. – Kattowitz, 1931. – № 6–8. – S.123–127; *Karasek-Langer A.* Das Schriftum über die Deutschen in Wolhynien und Polesien / A. Karasek-Langer, A. Kleindienst // Die Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen. – 1931. – № 22. – S. 123–136. – Sonder-Abdruck. – Posen, 1931.

¹⁹*Seraphim H.-J.* Das Schriftum über Agrarpolitik der deutschen Volksgruppen in Nordost- und Südosteuropa. Das Schriftum über das deutsche Bauerntum in Wolhynien // Deutsches Archiv für andes- und Volksforschung. – 1937. – № 1. – S. 933–946.

²⁰Der Treck der Volksdeutschen aus Wolhynien, Galizien und dem Narewgebiet. – Berlin, 1941; Erinnerung eines Dolmetschers beim Kommando für die Umsiedlung der Wolhynien- und Galiziendeutschen 1939/1940 // Deutsche Post aus dem Osten. – Berlin, 1942. – № 7. – S. 23–28.; *Joswig A.* Galizien-, Wolhynien-und-Narewdeutsche ziehen in die Grenzen des Reiches // Der Deutsche im Osten. – 1940. – № 12. – S. 62–67; *Kleindinst A.* Die Wolhyniendeutschen kehren heim ins Reich / A. Kleindinst, K. Lück. – Leipzig, 1940; *Schauwecker E.* Heimkehr aus Wolhynien. Reutlingen, 1941; *Seltmann L.* Tagebuch vom Treck der Wolhyniendeutschen. – Potsdam, 1941; *Sommer H.* 135 000 gewannen das Vaterland. Die Heimkehr der Deutschen aus Wolhynien, Galizien und dem Narew-Gebiet. – Berlin/Leipzig, 1940; *Wagner V.* Marschziel: Bauernreich Großdeutschlands. Erlebnisberichte vom Wintermarsch der Deutschen aus Galizien, Wolhynien und dem Bielsk-Narewgebiet. – Berlin, 1940.

²¹*Poehl G.* Die Rußlanddeutschen in Ost-Wolhynien // Deutsche Monatshefte. – 1941/42. – № 1–2. – S.70–73.; *Wolfrum G.* Das Rußlanddeutschtum. Folge 4. Die Deutschen aus Wolhynien. – Posen, 1944.; *Schwarz B.* Auf Landsuche in

Wolhynien // Das Generalgouvernement. – 1942. – S. 46–60.; Leibbrandt G. Die deutschen Siedlungen in der Sowjetunion-Wolhynien (Sammlung). – Berlin, 1941.

Надійшла до редколегії 24.02.05

Т. С. Иларионова

Москва (Российская академия государственной службы при президенте Российской Федерации)

РОССИЙСКИЕ НЕМЦЫ В ЗЕРКАЛЕ ПРЕССЫ РОССИИ И ГЕРМАНИИ

Проаналізована роль національної німецької преси в післявоєнній історії російських (радянських) німців. Проведений порівняльний аналіз публікацій російських німецьких видань із проблем етнічних німців на території колишнього СРСР із аналогічними матеріалами преси у ФРН.

Для современного общества крайне важно, как именно в нем циркулирует информация, какие сведения и данные становятся публичными, а какие входят в разряд государственной тайны. Положение прессы, открытость власти – наиболее точный показатель существующего политического режима: тяга к секретности всегда была приметой тоталитарных стран, свобода печати и мысли – стран демократических. Вот почему публицистическое освещение тех или иных проблем – одна из характеристик и состояния самих этих проблем, и отношения к ним конкретных социальных слоев, и в целом положения в обществе. Именно это делает сегодня средства массовой информации, помимо всего прочего, важнейшим источником изучения истории и современности.

У российских немцев на протяжении послевоенного времени были свои «отношения» с прессой. И эти «отношения» более чем что бы то ни было другое показывали, как жилось народу. Они демонстрировали лучше, чем любые агитки, цели и методы национальной по-